

Вступ

Кожна людина з душевним трепетом згадує те місце, де вона народилася, де минуло її дитинство у батьківській оселі; згадує традиції і звичаї, що шанувались із часів діда-прадіда.

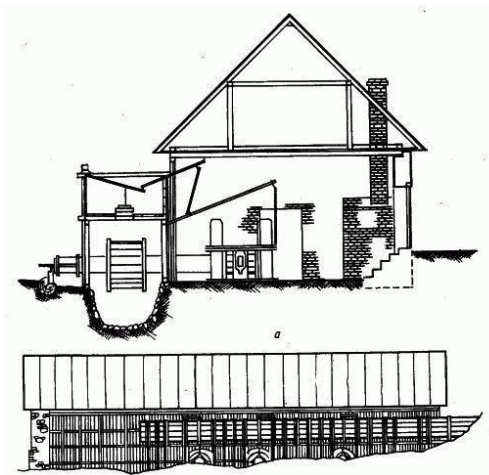
В усіх народів існує повір'я, що той, хто забуває звичаї батьків, карається Богом і людьми.

У своїй роботі я хочу дослідити водяний млин, який був у селі Новостав Горохівського району Волинської області і у роки Другої світової війни було спалено. Про нього я дізналась ще у дитинстві, з розповідей бабусі, і зараз випала нагода дослідити місце розміщення його, принцип роботи, і розказати учням. Документальні записи про млин на місцевому рівні не збереглися. Були деякі дані в церковному архіві Різдво-Богородичної церкви с. Новостав, але весь архів церкви було знищено радянською владою.

Для досліджень даної теми я звернусь до інтернет-ресурсів, у Державний архів Волинської області, і буду опиратись на розповіді очевидців. Це історія нашого села і вона має бути у пам'яті наших нащадків.

Історія млинарських споруд. Водяні млини

На думку науковців, водяні млини з'явилися трохи раніше від вітряків і відомі з часів Київської Русі. У XIX сторіччі їх будували на Гуцульщині, Бойківщині, Волині, Закарпатті, менше – на Наддніпрянщині, Чернігівщині, Полтавщині, Поділлі.

Для України характерні два типи водяних млинів – стаціонарні (гребляні) і наплавні. Наплавні млини базувалися лише на великих річках, зокрема Дніпрі, Десні, Сеймі. Основою, на яку встановлювали саму конструкцію млина, були човни (баржі). У разі потреби наплавні млини могли переміщуватись річкою.

Для стаціонарного млина вибирали таке місце, де б на річці чи потоці можна було зробити греблю й подавати воду до вертикального колеса – привода, закріпленого на горизонтально встановленому валі. Коли колесо оберталось, відповідно обертався й вал і через систему передач пускав у рух механізм молоття зерна.

Мал. 1. Принцип роботи водяного млина

Принцип дії механізму однаковий для всіх типів млинів. Закріплене на другому кінці вала палешне колесо, по ободу якого ритмічно розміщені кулачки (дерев'яні зуби), надає руху веретену, зачіпаючи кулачками цівки баклуші, закріпленої на вертикальному металевому стрижні. З рухом вертикального вала обертається верхнє жорно. Спідній камінь не рухається. Над жорнами був кіш для зерна, а борошно висипалося в спеціальний відсік. Весь механізм молоття зерна встановлювали на невисокому помості.

*Мал. 2. Один з елементів
водяного млина – колесо*

Конструктивно-технічне й

архітектурне вирішення будівель водяних млинів не має істотних відмінностей порівняно з традиційними способами народного будівництва в тій чи іншій місцевості. Відповідно до місцевих умов корпус млина міг мати зрубну або каркасну конструкцію, рідко – муровану. Інколи в будівлі, окрім приміщення для механізму, робили також житлову кімнату з піччю та двома віконцями. Там жив мірошник або ночували люди, очікуючи своєї черги молоти зерно. Кілька оригінальних споруд цього типу експонується в музеях просто неба, зокрема у Закарпатському музеї народної архітектури та побуту реставрували млин із Хустщини, а в київському скансені – млин із села Пилипець Міжгірського району.

*Мал. 3. Загальний вигляд водяного млина
(Із експозиції Музею народної архітектури та побуту
України в Києві)*

Нерідко, надто в Карпатах, водяні млини об'єднували з валюшами (сукновальнями). На Буковині траплялися млини, що безпосередньо входили до комплексу житлової будівлі (хати), займаючи частково приміщення сіней. Такий об'єкт із села Ломачинець реставрований в експозиції Музею народної архітектури та побуту України в Києві.

Початковий вигляд водяних млинів нині значною мірою спотворений всілякими нашаруваннями і втратами. Такі нетривкі матеріали, як дерево, солома, широко використовувані в будівництві млинів, швидко руйнувалися внаслідок ушкодження їх комахами та грибами. Отже, виникала потреба час від часу ремонтувати, замінювати елементи, які не забезпечували міцність споруди. Часто оновлювали солом'яні й гонтові покрівлі, лагодили й замінювали крила вітряків та приводи водяних млинів, доводилося замінювати й підвалини, інколи навіть зміцнювати або міняти головний стовп вітряка. Траплялося, що вітряки, які ще діяли, розбирали й переміщували на значну відстань, в інше село. Наприклад, вітряки з хуторів Лісового й Кудрявого до перевезення їх у київський скансен демонтовувались і переміщувались, про що свідчать позначки на елементах цих споруд.

Найбільше руйнувалися млинарські споруди, коли припинялося практичне використання їх. Отже ці споруди, разом із автентичними елементами, що збереглися і належать до початкового періоду будівництва, дісталися нам з нашаруваннями наступних часів; нерідко їхня архітектурна форма спотворена. Відтак потрібно виконати певний комплекс пам'яткоохоронних заходів для відтворення первісного вигляду будівель і зміцнення автентичного конструктивного кістяка.

Першочерговим завданням реставраційного процесу слід uważати забезпечення схоронності автентичної матеріальної структури історичної споруди, зміцнення її через сучасні інженерно-технічні заходи, як, наприклад, хімічна консервація деревини, застосування всіляких конструкційних доповнень, що обмежують зволоження споруди, тощо. Коли окремі частини млина

збереглися, але втратили свою тримальність і не забезпечують статичну міцність споруди загалом (скажімо, елементи зрубу чи каркаса), їх замінюють. Заміну елементів дуже ушкоджених комахами чи грибами або істотно деформованих виконують традиційними будівельно-технологічними способами за наявними зразками з аналогічних порід деревини, дбаючи про максимальне додержання параметрів.

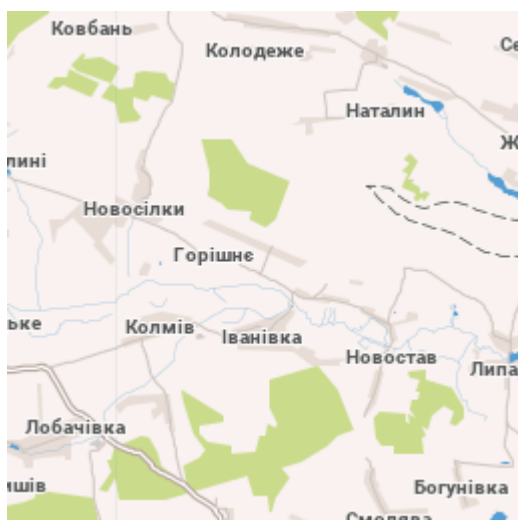
При відновленні стін з відкритим зрубом цілком можливі видалення й заміни пошкоджених і непридатних частин елементів, зняття верхнього ушкодженого шару й залатування. Щоб заміни були малопомітними й органічно ввійшли в структуру, подеколи використовують стару деревину аналогічних порід. Так відновлено стіни вітряка з хутора Лісового (Музей народної архітектури та побуту України). Певні ускладнення виникають, коли потрібно замінити пошкоджений вал або стовп млинарської споруди, бо доводиться частково чи повністю демонтувати будівлю. У такому разі, як і при переміщенні споруди, ще до початку реставраційних робіт слід промаркувати всі її елементи й скласти креслення.

Водяний млин с. Новостав Горохівського району Волинської області

Через село Новостав протікає річка Гнила Липа. Річка Гнила Липа являється правою при-токою р. Стир, яка в свою чергу впадає в р. Прип'ять, а та – в Дніпро. Таким чином р. Гнила Липа входить до Чорноморського басейну. Річка знаходиться на Північному заході України, або на Крайньому півдні Волині. Початок річки – недалеко від села Брани, Горохівського району, на межі Поліської низовини та Волинської височини. По берегах річки знаходяться населені пункти: Горохів, Мар'янівка, Звиняче, Красів, Горішне, Новостав, Липа. Річка знаходиться в розвинутій меліоративній системі.

Характер живлення річки мішаний. Початок її являє собою вихід підземних та болотянистої місцевості. Річка впадає в Стир, де створює гирло. Річка на 20 % живиться талими сніговими водами, 40 % – дощовими, і 40 % за рахунок підземного живлення. Похил річки незначний – до 1 м/км і зменшується вниз за течією. Швидкість течії у річці на гребені становить 20 - 30 м/с. І тільки під час поводи зростає до 1 м/с і більше. Середня величина стоку становить до 4 літрів в секунду з км. Дуже часто під час весняної повені рівень води річки піднімається на 20 - 40 см/добу. Весняна повінь в середньому триває 10 - 15 днів. Температура води в річці (в середньому) за місяць вища від температури повітря на 1 - 3°C, оскільки вода має більшу теплоємність, ніж повітря. Льодостав (у середньому) триває до 2 місяців. У воді річки є до 5 г/м³ твердих мінеральних частинок (мулу, піску, тощо). Дощові і снігові води в долині річки змивають ґрунт і несуть його вниз по схилу, захоплюючи з кожним роком нові ділянки корисної землі. Поступово поглиблюючись і розширюючись рівчаки перетворюються у яри, яких багато на території

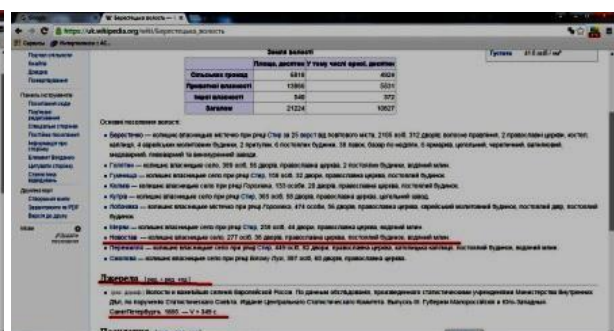
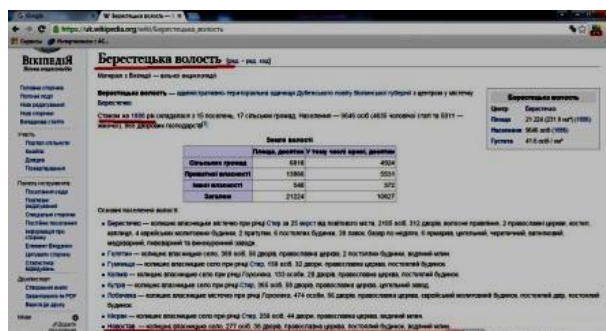
Горохівського району. Яри висушують ґрунт і підґрунтові води, тому з ними потрібно боротися. Гнила Липа має розвинуту долину, до півтора кілометра біля гирла(біля села Липа). Долина річки складається з слювіальних порід і сильно заболочена. Раніше річка мала багато рукавів, вигинів, але внаслідок непередуманих меліоративних робіт, русло її зробили прямим, перетворивши річку в рів. Рослинність заплавлених луків річки представлена переважно багаторічними злаками: тимофіївка, лисохвіст, пирій, тонконіг, костриця лучна. Поширені осоки. Заплавні луки мають велике господарське значення, вони є найкращими сінокосами. Їх використовують, також, як пасовища, але серед цих рослин трапляються і отруйні, наприклад – жовтець. Серед лучних рослин є чимало лікарських (шавлія, валеріана).

село Новостав	
Країна	 Україна
Область	Волинська область
Район/міськрада	Горохівський
Рада/громада	Горішненська сільська рада
Код КОАТУУ	0720881403
Облікова картка	Новостав
Основні дані	
Засноване	1545
Населення	480
Площа	14,97 км²
Густота населення	32,06 осіб/км²
Поштовий індекс	45756
Телефонний код	+380 3379
Географічні дані	
Географічні координати	 50°26'59" пн. ш. 25°04'57" сх. д.
Середня висота над рівнем моря	209 м
Водойми	р. Гнила Липа
Місцева влада	
Адреса ради	45756, Волинська обл., Горохівський р-н, с. Горішнє, вул. Молодіжна, 10, тел. 47-7-42

Мал. 4. Картографія і статистичні дані
с. Новостав Горохівського району
Волинської області

Дані про млин в інтернет-ресурсі:

Мал. 5. Дані про млин в інтернет-ресурсі (Вікіпедія)

Дані архівного фонду

Волинское воеводство управление г. Луцк

Отдел промысла и торговли

Журнал учета мельниц в Гороховском повете в 1929 г.

Волинский обласной архив УМВД г. Луцк

Опись 8., Фонд 46, Дело № 690, связка 47, ст. 8

Powit Horochwski (Повіт Горохівський)

		<i>Переклад</i>	
№ porz	69	№ н/п	69
Miejscowość (gmina i wieś)	Nowostaw	Місто (муніципалітет і село)	Новостав
Imię i nazwisko właściciela mlyna	Chruchyicki Józef	Ім'я і прізвище власника млина	Хрущиські Йозеф
Ilość walców lub kamieni	dtto (2 wal/kaw.)	Кількість циліндрів або каменів	dtto (2 вал / кам).
Silniki napędne	Wodny	Приводні двигуни	вода
Ilość zatrudnionych robotników oprócz właściciela	2	Кількість зайнятих працівників окрім власника	2
Zdolność premiału na dobę (24 godz.)	do 100 g sredni	Здатність виплат на добу (24 годин).	для середніх 100 г
Odległość od najbliższej stacji ładunkowej	klm. 10/	Відстань від найближчої станції вантажного району	км 10 /
Nazwa stacji ładunkowej	Dtto (Daboma Kayam.)	Назва вантажної станції	Dtto (Daboma Каяма.)

Табл. 1. Дані про млин с. Новостав і про його власника (дані з архіву: фотографувати заборонено, зроблена копія)

Млин був старий, але застрахований. Власник мав намір отримати гроші, і сам підпалив млина. Але було проведено розслідування, яке і довело самопідпал. Власник страховки не отримав. У 1968 році було проведено у сусідньому селі меліорацію, внаслідок цього річка Гнила Липа з повноводної ріки, перетворилась на каналу. Греблю пересипано глиною, і проклали нову дорогу. Так виглядає місцевість сьогодні:

Мал. 6. Тут знаходився млин с. Новостав (сучасний стан)

1 – Гребля

2 – старий міст (проходив над греблею)

Мал. 7. Місце розташування млина (сучасний стан)

1 – млин

2 – старий міст (проходив над греблею)

3 – гребля

Мал. 8. Місце розташування млина (сучасний стан) 4 – дорога з твердим покриттям (сучасна)

Водяні млини за нашого часу

У вік електрифікації відпала потреба використовувати такі малопродуктивні механізми, як водяні млини. Особливо прискорився занепад водяних млинів з приходом радянської влади та організацією колгоспів. Мірошників змушували покидати свою справу, у багатьох селах споруди млинів руйнували, спалювали. Покинуті млини часто нищились від паводків, адже ніхто вже не дбав про врегулювання млинівок.

Нині вцілілі млини зберігають як пам'ятки історії розвитку техніки. Деякі з них стали експонатами музеїв просто неба – скансенів, як в Україні, так і за кордоном. Усі ці пам'ятки технічного прогресу мають велику наукову та мистецьку цінність.

З тисяч водяних млинів, що стояли колись в Україні та на Закарпатті зокрема, сьогодні вцілілі лічені одиниці. Більшість з яких давно використовується не за призначенням. Діючий водяний млин тепер – дивина.

Мал. 9. Водяний млин (музей м. Ужгород)

Використана література

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. <http://eco.eremurus.org/pages/viewpage.action?pageId=2785791>
3. http://www.energoberezhnie.com/articles/rozrahunok_vytrat_na_opalennya
4. <http://www.atmosfera.ua/uk/opalennya-bez-gazu/>
5. <http://teplici.com.ua/opalennja-dachnogo-budinku-drovami-norma-vitrati/>
6. <http://zakarpattia.net.ua/Blogs/78305-Poky-krutytsia-koleso-staroho-mlyna...>
7. <http://www.vj.net.ua/mandry/1541>
8. <http://ukrainaincognita.com/pamyatky/gospodarska-arkhitektura/top-10-vodyani-mlyny>
9. <http://live.ck.ua/top-10-mlyniv-ukrajiny-tsikavo-scho-do-rejtynhu-potrapyly-vodyani-mlyny-cherkask/>
10. Дані Держархіва Волинської області